

Қожахметова Ф.Б.¹, Тұңғышбаева Ғ.Ж.², Абдықадырова А.Р.³,

С. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университетінің
¹оқытушысы, ф. ғ. к., ²аға оқытушы, ф. ғ. м., ³аға оқытушы, п. ғ. м., Алматы қ., Қазақстан,
e-mail: kozhakhmetova.farida@mail.ru; galiya503@gmail.com; tauke04@mail.ru

**«ҒАЛАМНЫҢ ТІЛДІК БЕЙНЕСІН» ЖАСАУДАҒЫ
КӘСІП, ЗАТ, САН АТАУЛАРЫ МЕН КІРМЕ СӨЗДЕР ҚОЛДАНЫСЫНЫҢ
ТАНЫМДЫҚ МӘНІ
(Т. Ізтілеуов шығармашылығы бойынша)**

Мақалада ғаламның тілдік бейнесін айқындауда кез-келген көркем шығармадағы дүниетанымдық тілдік бірліктердің кейіпкер образын ашуға қызмет ететіндігі туралы сөз етіледі. Адам баласы ес біле бастағаннан ақиқат өмірге бейімделуі үшін өзін қоршаған ортаның болмысы мен өмірлік тәжірибесі туралы мәдени ақпараттардың жадтағы қорын жинақтай бастайтыны, осы түрлі білімдер арқылы тұлғаның бойында ғаламның тілдік бейнесі жасалатындығы қарастырылады. Мақалада Тұрмағамбет Ізтілеуов дискурсында ғаламның тілдік бейнесін жасаушы кәсіп, зат, сан атаулары мен мамандық атаулары, ұлтаралық қатынас негізінде пайда болған кірме сөздер қолданысының танымдық мәні нақты тілдік деректермен дәйектеледі. Сонымен қатар, зерттеу жұмысымызда ақын шығармаларының тілінде дәстүрлі көркемдік тәсілдерді қалай пайдаланғаны, өз жанына жалпыхалықтық тілге қандай өзгеріс әкелгендігі қарастырылады.

Түйін сөздер: дискурс, ғаламның тілдік бейнесі, тілдік тұлға, аялық білім, лингвомәдени бірліктер, автордың прагматикалық ұстанымы.

Kozhakhmetova F.B., Tungushbaeva G.J., Abdykadirova A.R.
**Cognitive meaning of the name of the subject, profession, numbers
of the formation of the language picture of the world
(on the works of T. Iztileuov)**

This article is devoted to study individually-authorial world perception features, reflected on the material of T.Iztileuov's fiction works. As it is generally known, the world view in the artistic text is created by language means, here it reflects the individual world view in the writer's consciousness and it is realized in the selection of elements of artistic work maintenance, language, because the question is about literary work, where language serves as a means of creation of the artistic world. It is considered, how the originality of the national picture of the world, basic features of national mentality of the Kazakh people, and also individually-authorial world view of the writer are reflected in the works of T.Iztileuov. Also language units, performing the characterizing duty, thus answering the disclosure of the image of the hero are studied in it.

Key words: linguistic picture of the world, language personality, cognitive paradigm, linguacultural, pragmatic adjustment of the author.

Қожахметова Ф.Б., Тунгушбаева Г.Ж., Абдықадырова А.Р.
**Познавательное значение названий предмета,
профессии, чисел образования языковой картины мира
(по творчеству Т. Изтелеуова)**

Данная статья посвящена изучению особенностей индивидуального авторского мировосприятия в художественных произведениях Т. Изтилеуова. Как известно, картина мира в художественном тексте создается языковыми средствами, при этом она отражает

индивидуальную картину мира в сознании писателя и воплощается в отборе элементов содержания художественного произведения, языковых средств, а также в индивидуальном использовании образных средств. В статье рассматривается индивидуально-авторская картина мира, отраженная в художественном тексте, она носит статус художественной и языковой, так как речь идет о литературном творчестве, где средством создания художественного мира служит язык. Основываясь на этом, на языке Т.Изтилеуова отражается познавательный аспект вводных слов и наименование специальностей, цифр и предметов в языковой картине мира. Также рассмотрено, каким образом в художественной картине мира произведений отражаются своеобразие национальной картины мира, основные черты национального менталитета казахского народа, а также индивидуально-авторское мировоззрение писателя.

Ключевые слова: дискурс, языковая картина мира, языковая личность, лингвокультура, фоновое знание, прагматическая установка автора.

Ғаламның тілдік бейнесін айқындауда кезкелген көркем шығармадағы дүниетанымдық тілдік бірліктердің кейіпкер образын ашуға қызмет ететіндігі заңды құбылыс. Адам баласы ес біле бастағаннан ақиқат өмірге бейімделуі үшін өзін қоршаған ортаның болмысы мен өмірлік тәжірибесі туралы мәдени ақпараттардың жадтағы қорын жинақтай бастайды. Осы түрлі білімдер арқылы тұлғаның бойында ғаламның тілдік бейнесі жасалады.

Көркем шығарма түрлі тілдік тәсілдердің көмегі арқылы ғаламның көркем бейнесін жасайды. Оны қабылдау ақынның жеке тілдік дүниесі арқылы суреттелетін ғалам бейнесін түсінбей жүзеге аспайды. *Ғалам бейнесі* деген ұғым адамның қоршаған ғалам жайлы көзқарастарын зерттеуге құрылады. Қоршаған дүние – адам мен оның ортасының өзара байланысы, ал ғалам бейнесі – «адам мен оның ортасы жайлы ақпараттарды өңдеудің нәтижесі» [1, 16]. Ғалам бейнесі «тұрақсыз», үнемі өзгерісте болатын құбылыс. Онда адамдардың өзара түсінісушілігін қамтамасыз ететін жалпыхалықтық элементтер бар.

Ғаламның тілдік бейнесіне «тілдің ішкі формасы, сөйлем, сөздің мағыналық жағының өзгеруі, оның ауыспалы мағынада қолданылуы, эмоционалды-экспрессивтік реңктер» және т.б. жатады.

Яғни, адамдар тілдің көмегімен өздерін қоршаған дүниеден өзге, өз танымына сәйкес ерекше дүние қалыптастырады.

Зерттеу нысанамызға алып отырған Тұрмағамбет шығармаларындағы ғаламның тілдік бейнесі ұлттық менталитеттің өзіндік ерекшелігімен айқындалады. Тілдің көркемдік-әдеби тәсілдері автордың дүниеге деген қатынасын суреттеп, ұлтымызға тән ойлау процесінің негізгі ерекшеліктерінен хабар берері хақ.

Ғаламның тілдік бейне – көріністері әр тілдің өзіне ғана тән ерекшеліктеріне, әр халықтың

дүние – ғаламның түрлі түсін өзінше мүшелей тануына, ол үзіктерді өзінше бейнелеп атауына байланысты тіл көркем мәтін тілінде өзгеше болып өріледі. [2, 65]. Тілдік ұжым мүшесі – жеке адам өз тіршілігінің әр сәтін ой елегінен қайыра өткізіп, өзінше ой түйіп, қорытынды жасағанда өзі өкілі болып отырған тіл иесі (халықтың/этностың) ғасырлар бойы сұрыптап жинаған білімдерінің жиынтығын санасына өлшем етеді. Ғаламның тілдік бейнесінде халықтың тұрмыс-тіршілігі, салт-дәстүрі, наным-сенімі, жөн-жосығы сияқты ұлттық-мәдени қазыналықтары да, адамның күллі әлем, ғалам жайлы түсініктері және сол әлемнен адамның өз орнын табуға деген талпынысы да, адамдар асындағы қарым-қатынас та көрініс тауып жатады.

Демек, ғалам бейнесі мен тіл өзара күрделі қарым қатынаста болады. Тіл әр ұлттың дүниені игерудегі тәжірибесін сипаттап, бейнелеудің тәсілі қызметін атқарады. Екіншіден, бұл тәжірибе тек сипатталып қана қоймай, тіл арқылы ұрпақтан-ұрпаққа беріледі. Осылайша әр елде шындық болмысты игерудің ұлттық ерекшеліктері жинақталып, тіл болмысты қабылдау, сезіну тәсілдерінің біріне айналып, сол тілде сөйлейтін ұлт өкілдерін өзара жақындастырады. Осымен байланысты ғаламның тілдік бейнесін жасауда мамандық атауларының атқаратын өзіндік ролі бар.

Қазіргі таңда қолданылатын кәсіп атауларының кейбірінің бұрын болмағанын немесе ертедегі кәсіп атауларының қазір көбіне кездеспейтінін еске алсақ, тіл мен қоғам арасындағы өзара қарым-қатынастың кәсіп атауларын білдіретін лексиканың пайда болуы немесе жоғалып кетуіне әсерін тигізетінін көруімізге болады.

Тұрмағамбет дискурсында адамдардың айналысатын кәсібінің атауларын білдіретін танымдық бірліктердің жасалуы лингвистикалық қызығушылық туғызады.

Ақын тілінде ғаламның (шындық болмыс) тілдік бейнесін жасауға ат салысатын *мирақор* «әкімдердің атын бағушы», *бекауыл* «той табақшысы», *батагөй* «бата беруші», *шоры* «қызметкерәйел, үйқызметшісі», *сейіс* «ат күтуші адам», *жаду* «сиқыршы, жәдігөй», *дарға* керуен басы», *шабарман*, *түйеші*, *қасапшы*, *қайықшы*, *бағбан*, *ұкама* «балшы», *мірғазан* «жазалаушы», *сардар* «әскерді бақылаушы бастық», *бажсақ* «жол бастаушы», *баяр* «қожа, басқарушы», *қазы* «үкім, билік шығарушы», *найып* «мұрагер», *түбегі* «ту ұстаушы әскери басшы», *сопаса-лар* «әскери қолбасшы», *атар* «атарман» т.б. лингвокультуремалары жаугершілік заманнан мағлұмат береді және мал шаруашылығымен айналысқан ұлт тұрмысында кездесетін кәсіп атауларын білдіреді. Олар нетізінен түбірге -шы, -ші, -қор, -гер жұрнақтарының жалғануы арқылы жасалып тұрғаны байқалады.

Мысалы, ақын шығармаларында кездесетін араб, парсы тілдерінен енген сөздер де ғалам бейнесін жасауға ат салысады. Қолданылу тұрғысынан Тұрмағамбет лексиконындағы ең жиі қолданылатын тегі жағынан парсы-ирандық, бірақ әбден сіңісіп, қазақтың төл сөзі болып кеткен *амал*, *бақ*, *зейін*, *ақыл*, *дәурен*, *айбат*, *дүние*, *сабыр*, *мәртебе*, *ықпал*, *ілім*, *талап*, *ырыс*, *ниет*, *ой*, *қадір*, *уағда*, *өсиет*, *қанағат*, *дәулет*, *қаһар*, *қасірет*, *уайым*, *қайғы*, *үкім*, *қаза*, *ажал*, *зұлмат*, *қиянат*, *пейіл*, *асылық*, *ізет*, *мирас*, *ықылас*, *қуат* төрізді абстракт ұғым атаулары және -лық, -шылық жұрнақтары арқылы араб-парсы түбірлерінен жасалған *зұлымдық*, *аманишылық*, *заманишылық*, *жарамшылық*, *жаманишылық*, *адалшылық*, *табаршылық*, *мақтанишылық*, *қаранишылық*, *ақылышылық*, *алаңшылық*, *әділеттік*, *адамдық* тәрізді сөздер мен сын-сипатты білдіретін *арам*, *қас*, *абзал*, *сабырды*, *бапты*, *жігерлі* т.б., сондай-ақ оқу мәдениет саласына қатысты *хат*, *қалам*, *медресе*, *нақылият*, *насихат*, *ғалым*, *ілім*, *бәйіт*, *дастан* тәрізді адамды сан алуан жақтан бейнелейтін сөздерді де Тұрмағамбет әр түрлі мақсатпен еркін және жиі қолданған. Себебі бұлар халық тіліне Абай, Тұрмағамбет тектес тілдік тұлғалардың танымдық, шығармашылық, мұрасы негізінде еніп, поэтикалық, стилистикалық тұрғыдан мән-мазмұны айқындалып, жалпы тілдік қолданыс тапқан, сіңген. Бұл арада ерекше назар аударатын бір жай – шығыс текті сөздердің Тұрмағамбетте жиі қолданылуы кездейсоқ құбылыс емес.

Б.А. Серебренниковтың пікірінше, кез-келген кірме сөздің пайда болуы ғалам бейнесіндегі болып өткен немесе болып жатқан өзгерістерден

хабар береді. Жаңа ұғымды басқа тілден енуіне байланысты ғалам бейнесі кеңі түседі [3, 85]. Біз де осы пікірмен келісеміз. Өйткені ақын тіліндегі кірме сөздердің ұлттық санадағы ғалам бейнесіне өзгеріс әкелмей қоймайтыны түсінікті жай. Сондықтан, кірме сөздер ғалам бейнесінің қалыптасуы мен дамуына әсер етеді. Басқа тілден сөздердің енуіне ұлтаралық мәдени және тарихи жақындасудың себеп болатыны белгілі [1, 32].

Тұрмағамбет халық тіліне енбеген, көбінесе діни мазмұнды немесе абстракт ұғым атауы болып келетін *сопы*, *иман*, *молда*, *дұға*, *намаз*, *зиярат*, *иншалла*, *халифат*, *хұтна*, *хақ*, *күпірлік*, *аят-хадис*, *пәни* сияқты араб сөздерін едәуір мол қолданып, өлең тіліне таңдай білген.

Таза «қазақы» өлеңдерінде Тұрмағамбет араб және парсы сөздерін белгілібір стильдік мақсатпен әдейі таңдап алады. Мысалы: *Өтініш осылайша айтқан кезде*, *Қозғалтып қасқыр көңілін пәруәрдігер*, – деген өлең жолдарында *құдай*, *алла*, *тәңірі* деген синонимдердің біреуі де келмей, төрт буынды сирек сөз *пәруәрдігер* деген парсы тұлғасы қолданылып тұр.

Ақын тілінде құдайдың бірнеше атаулары: қазақтың исламға дейінгі жалпы түріктік *тәңірісі* де, парсының *құдай-ы* да, арабтың *алла-сы* да, *жаппар-ы* да, *қадыр* *һақ-ы* да синонимдік қатар ретінде жатсынбай пайдаланылған. Ақын енді бірде:

Ұят сөз ондайынша аузыңа алма,
Ақ білед пенделердің еткен айыбын –

деп, *құдай* сөзінің орнына көп мағыналы *ақ* сөзін қолданады.

Сонымен бірге Тұрмағамбет шығармашылығында қолданылған кейбір шығыс сөздері сол кездегі жалпыхалықтық тілге де енбеген, кейін де қалыптаспаған элементтер болып табылады. Оларға *ағызаз*, *мәруәт*, *әбиәт*, *тәпсилан*, *пәрзәк*, *харап*, *хилаң*, *хаста* т.б. сөздерді жатқызамыз.

Келтірілген мысалдарға талдау жасай отырып, адамдардың айналысатын кәсібінің атауларын білдіретін лексика мен кірме сөздердің де ғаламның тілдік бейнесін айқындаушы танымдық индикаторлар екеніне көз жеткізуге болады. Кумулятивтік қасиет тіл білімінде заттардың атауы (номинация) мен олар туралы белгілерден (уәж) де танылады. Өйткені, әр зат деп танылатын атаудың өзінде халықтың тарихи дамуындағы күнкөріс тәжірибесінің өзі ат қоюдағы ұлттық дүниетанымдық ой-өрісі бейнеленеді. Затты атау (номинациялау)

өмірдің шындығын бейнелейтін тіл деректерінің қалпын құрайды, ал оның аталуына себеп болған жағдайлар (заттың ішкі, сыртқы қасиеттері, халықтық наным-сенім, салт-дәстүрлер) сол заттың айрықша қызметін танытып, өзгелерден ерекшелігін ажыратады. Осыдан кейін ғана ол зат атауға ие болады. Затты танудағы осындай белгілерді *уәждер* деп атаймыз.

Заттық мәдениет жайлы Р.Г.Ахметьянов: «материалдық мәдениет атаулары адам қызметінің басты материалды игілікті өндіру жағын белгілейді, яғни тамақ, киім, баспана т.б. оларды талдау халықтың тарихын оқу үшін аса маңызды көңіл аударарлық жай болып саналады», – деген пікір айтса [4, 17], профессор Ж.Манкеева: «Заттық мәдениет лексикасы – ұлттық рух пен талғам негізінде, ұлттық тұрмыс пен шаруашылық ерекшеліктеріне сай технологиялық процесс нәтижесінде, өз мәні мен атқаратын қызметіне сай сөз тудырушы модельдер арқылы жасалатын лексика-семантикалық категория ретінде, кумулятивтік қызметі негізінде саналған материалдық өндіріс пен мәдени туындылардың атаулары», – деп ой түйіндейді [5, 14].

Тұрмағамбет тілінде заттық мәдениет лексикасына қатысты ұлт өкілдерінің киіну үрдісін сипаттайтын киім-кешек атаулары, әсемдік бұйымдары, жиһаз атаулары, жаугершілікке байланысты лингвомәдени бірліктер т.б. кездеседі.

Бірде табиғат, енді бірде жанды, жансыз дүниенің жаратылысына, тағы бірде адам өмірінің тірлігінен туған ұғымдарға телінген «төрт» сияқты басқа да сандар сөзді астарлап, бейнелеп, тұспалдап және ықшамдап айтудың негізінде нақтылы заттық мағына алып, тірі образға, суретке айналып кеткен. Мысалы, Тұрмағамбет тілінде:

Тұрған соң туралықтың туын тұтып
Даңқы оның кетті дүние төрт бұрышына

Осы мысалда «дүниенің төрт бұрышы» деген тіркестегі «төрт» сан есімі төрт бағыттың жиынтық атауы ретінде қолданылады. Әйтсе де, әдеби тілде оның «шар тарап» деген екінші атауы бар. «Шар» – парсы сөзі – төрт деген ұғымды білдіреді. Бұл тіркестің мағынасы – «дүниенің төрт тарабы» – шығыс, батыс, солтүстік, оңтүстік.

Мысалы, Тұрмағамбет тілінде *Үш тоғыз тарту берді төрт мүліктен, Гауһар, дүр, көп берді зат әр мүліктен* немесе *Үш тоғыз елшілерге берді тұлпар, Тағалы тұяқтары тасты қырқар* деген жолдардағы *үш тоғыз*

этноатауының негізіндегі халықтық ұғымның сыры *тоғыз* санының қасиетін танытумен қатар, жұрт өмірінде кең етек алған сыйлық тарту мен айып төлеудегі ғұрыптың ерекше сипатын көрсетеді. Халқымызда *тоғызға* байланысты бірнеше түсініктер бар. Мысалы, қазақ қызы тұрмысқа шыққанда бірнеше тоғыздан жасау жасайды. Айталық оған тоғыз көрпе, тоғыз қасық, тоғыз шыны-аяқ, тағы басқа үй мүліктері, киім-кешек сияқты дүниелер жатуы мүмкін. Ал жігіт қалыңдығына құда түскенде бірнеше тоғыздан тұратын қалыңмал береді. «*Тоғыз сәлемдеме*» – тоғыз түрлі заттан тұратын ерекше жолданған сәлемдеменің түрі болумен қатар, барлықтың, байлықтың белгісінің нышаны [6, 62]. Академик І.Кеңесбаев *тоғыз* лексемасына байланысты: «Тоғыз сөзінің қазақтың ескі салтынан орын тепкенін, бір рудың екінші руға, бір кісінің екінші кісіге төлейтін сыйлығының, кейде айыбының «бір тоғыз», «үш тоғыз», «тоғыз тоғыз» болып келуі толық айқындайды: Қазақтың өте бір сүйіп ойнайтын ойыны «Тоғызқұмалақты» алсақ, оның ойын тәртібінде «ұту» («айып алу»), «ұтылу» («айып тарту», «айып төлеу») мағынасы бар десе [7, 615], ғалым Ә.Қайдар «Тоғыз тарту – халқымыздың көне дәстүрінде жиі қолданылып келген сыйлық пен айып өлшемі. Тоғыз тарту әдеті, оның мөлшері қазақ арасында әр түрлі болып келген: ол көбінесе айыптың құнның ауыр-жеңілдігіне, сыйдың қымбат-арзандығына байланысты өзгеріп отырған» деп толықтыра түседі [8, 47]. Үш тоғыз – әрқайсысы тоғыздан тұратын үш топ сыйлық, айыбы, сыйлығы. Үлкен жиын тойларда, ат бәйгесіне, сондай-ақ әр түрлі даушарда (барымтада, жер дауы, жесір дауында, құн төлеуде т.б.) бір тоғыздан үш тоғызға дейін сыйлық тартылып, айып төленетін болған [9, 52]. Ақын тіліндегі «үш тоғыз тарту» тұрақты тіркесі о баста рухани өмірдің осы көрінісінен туындаса керек. Яғни заттың атауы ең алдымен уәжде қалыптасып, кейіннен сөз арқылы танылады.

Тоғыз беру дәстүрі – тек қазақ халқына ғана тән емес, жалпы Шығыс халықтарының көпшілігіне ортақ ұғым деп ойлаймыз. Себебі, өзбек халқында үйлену тойы үстінде қонақ әйелдерге тартылатын тоғыз түрлі тағамды «тоққиз тобақ» десе, той жасаушының үйіне «туққиз – туққиз» сыйлық әкелу рәсімі кездеседі, қырғыздарда «тоғуз» беру тоғыз бас малдың мөлшерін білдіреді, ал татарларда қалыңдыққа берілетін тоғыз түрлі сыйлық түрінде танылады, ал, саха халықтары қалың мал үшін

төленетін «тоғыз жылқы, тоғыз өгіз, тоғыз сиырды» «сылғи тоғуса» деп атайды. Мұндай жөн-жоралғылар қарашай, балқар, түркімен, моңғол, парсы халықтарында да ұшырайды [10, 79]. Жалпы түркі тектес халықтарындағы «тоғыз тарту» ұғымының қай кезде және не себепті шыққандығы туралы нақты дерек жоқ.

Демек, тоғыз саны белгілібір бүтіндікті, тұтастықты, әлемнің үш бірлігінің – жоғарғы,

ортаңғы, төменгі қосындысын білдіріп, халық ұғымында барлық нәрсенің толыққандылығын, баяндылығын көрсетеді. Тіліміздегі *тоғыз тұрып, тоғыз айып тартты, тоғыз жолдың торабы, тоғыз көзді кіреуке, тоғыз қатынның толғағы қатар келді, тоғыз қырлы* т.б. тұрақты тіркестері мен жоғарғы келтірген мәліметтерге қарағанда тоғыз толыққанды, тұтастық символы болады деп топшылауға болады.

Әдебиеттер

- 1 Снасапова Г. Ф. Мүсіреповтің «Ұлпан» повесіндегі лингвомәдени бірліктер. Фил. ғылым. канд. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясының авторефераты. – Алматы, 2003. – 34 б.
- 2 Маслова В. А. Лингвокультурология: Учебное пособие. – Москва, 2001. – 264 с.
- 3 Серебrennikov Б. А. Языковая картина мира. – Москва, 1972. – 285 с.
- 4 Ахметьянов Р. Г. Сравнительное исследование татарского и чувашского языков. – Москва, 1978. – 170 с.
- 5 Манкеева Ж. Қазақтілінің заттық мәденилексикасы. Фил. ғылым. док. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясының авторефераты. – Алматы, 1997. – 50 б.
- 6 Сейілхан А. Қ. Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні. Фил. ғылым. канд. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясының авторефераты. – Алматы, 2001. – 32 б.
- 7 Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы, 1997. – 617 б.
- 8 Қайдар Ә. Т. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы, 1998. – 347 б.
- 9 Уәлиев Н. Фразеология және тілдік норма. – Алматы, 1998. – 252 б.
- 10 Жанпейісов Е. Н. Этнокультурная лексика казахского языка. – Алматы, 1989. – 379 с.

References

- 1 Snasapova G. Ğ. Mүsirepovtiń «Ulpan» povesindegi lingvomädeni birlikter. Fil. ğılım. kand. ğılımı дәrejesin alw üşin dayındalğan dissertaciyasınıń avtoreferatı. – Almatı, 2003. – 34 b.
- 2 Maslova V. A. Lingvokulturologiya: Učebnoe posobie. – Moskva, 2001. – 264 s.
- 3 Serebrennikov B. A. Yazıkovaya kartına mira. – Moskva, 1972. – 285 s.
- 4 Axmetyanov R. G. Sravnitelnoe issledovanie tatarskogo i čuvvaškского yazıkov. – Moskva, 1978. – 170 s.
- 5 Mankeeva J. Qazaqtılıniń zattıq mädenileksikası. Fil. ğılım. dok. ğılımı дәrejesin alw üşin dayındalğan dissertaciyasınıń avtoreferatı. – Almatı, 1997. – 50 b.
- 6 Seyilxan A. Q. Qazak tilindegi étnografizmderdiń lingvomädeniettanımdıq mäni. Fil. ğılım. kand. ğılımı дәrejesin alw üşin dayındalğan dissertaciyasınıń avtoreferatı. – Almatı, 2001. – 32 b.
- 7 Keñesbaev I. Qazaq tiliniń frazeologiyalıq sözdigi. – Almatı, 1997. – 617 b.
- 8 Qaydar Ä. T. Qazaq tiliniń özehti mäseleleri. – Almatı, 1998. – 347 b.
- 9 Wälijev N. Frazeologiya және tildik norma. – Almatı, 1998. – 252 b.
- 10 Janpeyisov E. N. Étnokultwrnaya leksika kazaxskogo yazıka. – Almatı, 1989. – 379 s.